

ЗМІСТ

Замість передмови	9
Усе, що було до того	13
24 лютого	24
Між двох стін	36
Кава із присмаком провини	48
Лишатися не можна поїхати	59
Київ воєнний	70
Свої	82
Хліб наш насущний	93
До речі, про рутину	105
Де ти подівся, березню?	116
Чернігів, місто легенд	133
Життя посеред життя	145
Між сторінок	157
Вони вкрали нашу весну	169
І ось!..	180
Лускунчик вирушає в плавання	191
Млинці з абрикосовим джемом	202

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Уперше я починаю книгу, ще напевно не знаючи, яким буде її останнє речення. Виє сирена повітряної тривоги, сьогодні вже вп'яте за день. І мабуть, не востаннє. Правду кажучи, цієї книги не мало би бути. Іще місяць тому я гадки не мала, що писатиму її, як і думки про те, що наші Ірпінь, Бучу, Маріуполь, Бородянку, Десну, Чернігів, Харків, Ізюм, Херсон, Гостомель, Волноваху, Ягідне, наші міста, містечка, селища, села (нова географія болю неосяжна) російські нелюди перетворять на чорні згарища і братські могили, учинивши геноцид і брутальну масакру. Всі ми мали геть інші плани — на тиждень, на місяць, на рік. Ми мали інше життя, буденне та плинне, підпорядковане настрою, змінам погоди чи розкресленим рядкам тижневиків і записничків. Купували квитки до театрів і в подорожі, замовляли парфуми та весняні сукні, новенькі книжки і тістечка на вечерю, і здається, найбільшим моїм клопотом тоді було те, що в латвійській Павілості на день мого народження влітку вже не було жодного вільного місця в готельчиках на узбережжі. Та на світанку 24 лютого життю з парфумами й еклерами настав

кінець під гупання ракетних вибухів і рокотіння систем ППО. Цитую фейсбук: «то був перший день війни, що почалася ще вісім років тому і тривала вже три століття».

30 березня 2022

Ми чекали весни. А прийшла війна.

Запис у щоденнику

УСЕ, ЩО БУЛО ДО ТОГО

«Як було, уже більше не буде», — оцю фразочку, яка народилася під час ковідних локдаунів і карантинів, дуже полюбляли тягати по всьому медійному простору від телебачення до книжок, аж доки від неї лишилася беззмістовна словесна жуйка без смаку і кольору. Тим паче це була не зовсім правда, бо загалом уже за якийсь рік-півтора світ, уражений ковідом, трохи оклигав і заповзято став повертати собі своє затишне і комфортне «як було», хай і з численними поправками на печальну статистику смертності від хвороби, наслідками постковіду і для національних медичних систем, і для пацієнтів, із повсюдним масковим режимом, вибриками антивакцинаторів та обмеженою кількістю відвідувачів у магазинах і кафе. Та все одно літаки доправляли вакцинованих туристів на віденську каву й цинамонові пундики до Риги, замість збанкрутілих ресторанчиків і кафе відкривали нові, навіть іще ліпші й іще смачніші, і я знову придивлялася до тубиків червоної помади, що, як обіцяв її виробник, не лишала слідів на тканині, не мігрувала на щоки і підборіддя, навіть якщо маска щільно тулилася до обличчя. Тож загалом «як було»

упевнено поверталось в буденне життя, а може, насправді ніколи його не полишало.

Оголена сутність слів «як було, уже більше не буде» насправду страшна. Вона увиразнюється в ту мить, коли над небом вечірнього Києва розливається червона лютя вибухів від снарядів, що влучають прямісінько в дев'ятиповерхівку, розриваючи її нутрощі зсередини. До тебе справді доходить ця фраза, коли налякані коти сиплються зі своїх лежанок і, дряпаючи кігтями паркет, мчать наввипередки в коридор, інтуїтивно шукаючи прихистку між тих «умовно безпечних» двох стін. До кісток пронизує струмом від їхньої сутності, коли із чернігівського підвалу мама надсилає тобі повідомлення: «Можливо, ми більше не побачимося...». А потім ти гортаєш страшні, нелюдські, неможливі, але правдиві й незаперечні фотографії знищених, зґвалтованих, закатованих мешканців Бучі, Гостомеля, Ірпеня... Читаєш свідчення порятованих із підвалів Маріуполя й усотуєш їх у себе під тоскний, протяжний самотній вий сирени повітряної тривоги, а він же такий уїдли-вий, моторошний, мов сама безвихідь, — бездоганне звукове унаочнення того, що «як було» уже більше не буде, ніколи, нізащо, ніяк.

— Ну, що у вас у Києві кажуть про... війну? — обережно запитує моя латвійська подруга Маріте, яка керує модним і вишуканим ризьким готелем, куди вона нас запросила на гостину на кілька днів.

Січень, і до повномасштабного вторгнення росії в Україну лишається менш як місяць. Питання Маріте мене трохи напружує, якщо чесно. Я не хочу думати про війну, бо не можу про неї не думати, але я не готова

Алло, тату? На Київ скинули бомби, але з нами все гаразд...

Перший телефонний дзвінок

24 ЛЮТОГО

Лісова стежка. Сніг довкола заюшено кров'ю, усіяно пошматованими тілами тварин, а поряд горілиць лежить сивий мертвий чоловік у зимовій шапці... Від жаху я розплющила очі: серце калатало так, наче я на одному диханні пробігла вгору десять сходинкових прольотів. Фух, я вдома, серед знайомих безпечних речей — он на дверях моя стьобана сіра сумка, зволожувач повітря у формі білого зайчика стоїть на комоді біля ліжка, а за ним стосик «надкусаних» книг, кожну з яких прочитано по десять-двадцять сторінок і відкладено на безрік — авжеж, я колись їх усі дочитаю! На телефонному годиннику — лише пів на третю, тож, разів із десять сказавши собі: «Це лише сон!», я знову загорнулась у теплу ковдру, накрила голову подушкою та заплющила очі.

Здається, усім нам тієї ночі снилися страшні й пророчі сни. Години спливали. А потім крізь дрімоту долинув страхітливий гуркіт, що нагадував грозовий, але мої коти, які колись навіть землетрус преспокійненько проспали, не поворухнувши китицями на вухах, тепер підскочили, напружені, налякані. Я сіла в ліжку. Очевидно, що те бахкання мені не наснилося. Але... так